

Sosiaalisen toimintakyvyn mikro- ja makrotasojen tarkastelua

Mika Simonen
Helsingin yliopisto

Vanhenemistutkimus ja CO-VID-pandemia
KaVan verkkoseminaari 23.10.2020

Esitelmän sisälllys

- Sosiaalisen toimintakyvyn käsite
- Sosiaalinen toimintakyvyn mikrotaso
- Sosiaalinen toimintakyvyn makrotaso
- Suuntaviivoja eteenpäin

Sosiaalisen toimintakyvyn käsite

- Maailman terveysjärjestö WHO lanseerasi 1980-luvulla kolmiportaisen toimintakyvyn jaottelun, jossa uutuutena esiteltiin sosiaalisen toimintakyvyn käsite. Sillä viitataan ihmisten sosiaaliseen kanssakäymiseen yhtäältä toistensa ja toisaalta yhteisön kanssa. Edellä mainittua on tutkimuksissa selvitetty ihmisten sosiaalisten kontaktien määrän, laajuuden ja laadun näkökulmista. Tutkijoita on kiinnostanut sosiaalisten verkostojen puutteesta johtuva yksinäisyys. Huomio on kiinnitetty myös erilaisiin taitoihin ja kykyihin, kuten asioiden hoitamiseen vieraiden ihmisten kanssa.
- Viime vuosina sosiaalisen vuorovaikutuksen tutkimukset ovat ottaneet aimo harppauksen eteenpäin, sillä niissä on päädytty näkökulmaan, jonka mukaan toimintakyvyn sosiaalisuus on luonteeltaan *relationalista* eli sosiaalinen toimintakyky todentuu sosiaalisissa suhteissa, kunkin henkilön suhteessa toiseen ihmiseen (esim. Simonen 2007, 2009, 2017a,b; Simonen & Heimonen 2014; Seppänen ym. 2009).

Sosiaalisen toimintakyvyn mikro- ja makrotaso

- Kaksitasoisuus yksilöiden tason sekä yksilön ja yhteisön välisen tason kesken näyttäytyy perustavana piirteenä sosiaalisen toimintakyvyn teoreettisten mallien taustalla (Heikkinen 1987, Pohjolainen 1990, Rissanen 1999). Kokonaisuutena sosiaalisen toimintakyvyn käsitteestä tai sen arvioinnista ei nähty yksimielistä tulkintaa (Vilkkumaa 1998).
- Sosiaalisen toimintakyvyn yksilön ja yhteisön välistä suhdetta käsittelevät tutkimukset ovat jääneet aiemmin vähälle huomiolle, mutta koronaviruksen johdosta tämäkin toimintakyvyn osa-alue näyttäisi saavan uutta mielenkiintoa. Näissä, ns. makrotason tutkimuksissa, on lähinnä selvitetty ihmisten yhteiskunnallista asemaa tai rahankäyttöä (Pohjolainen 1990).

Sosiaalisen toimintakyvyn mikrotaso

- Sosiaalisen toimintakyvyn mikrotaso kattaa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tarvittavat kyvyt ja taidot. Sosiaalinen toimintakyky on tilannesidonnaista ja eräänlainen tuotos ihmisten välisestä kanssakäymisestä.
- Aineisto: 57 videoitua haastattelua (Simonen 2017a).
- Menetelmä: Keskustelunanalyysi.

Aktuaalinen sosiaalinen toimintakyky haastattelutilanteessa

- 11 I: .hhhhh ja selviydyttekö asioiden esittämisestä vieraille ihmisille.
12 (0.3)
13 R: °no siinä tulee kyllä vähän ongelmia välillä.°
14 (1.7)
15 I: mut ainaki tässä on [nytte ↑ihan.]
16 R: [↑niin juu joo] (.) mutta. hhhh (0.3) niin no<.

Vieraalle asioiden esittäminen on sosiaalista toimintakykyä.

Haastattelija painottaa ”tässä ja nyt” tapahtuvaa toimintaa, joka toimii hänelle näyttönä haastateltavan kyvyistä.

(Simonen 2012)

Sosiaalinen toimintakyky vaikutelmien kautta tarkasteluna kahdessa eri tilanteessa

Haastattelijan kirjaama vaikutelma osallistujasta:

"Siististi pukeutunut. Rauhallinen, avoin, mutta vain vähän ihmissuhteita."

Fyysisen toimintakyvyn mittaajan kirjaama vaikutelma osallistujasta:

"Rauhallinen ja siisti sekä asiallinen. Fyysisesti hyvässä kunnossa, sosiaalisesti avoin, hieman hiljainen."

(Simonen & Heimonen 2014)

Millaista on hyvä sosiaalinen toimintakyky mikrotasolla?

Osallistujan hyvää sosiaalista toimintakykyä kuvaavat adjektiivit:

Asiallisuus, avoimuus, huumorintajuisuus, hyväntuulisuus, iloisuus, kohteliaisuus, miellyttävyys, puheliaisuus, rauhallisuus, reippaus, rentous, siisteys tai sosiaalisuus

Osallistujan keskinkertaista tai heikompaa sosiaalista toimintakykyä kuvaavat adjektiivit:

Epäsiisteys, hiljainen, jännityksestä johtunut jähmeys, katseen välttely, levottomuus, ujous tai vähäpuheisuus

(Simonen & Heimonen 2014)

Sosiaalinen toimintakyky makrotasolla

- Sosiaalisen toimintakyvyn makrotason tarkastelu ymmärretään *relation* käsitteen kautta. Kiinnostus on yksilön ja yhteisön suhteessa.
- Miten sosiaalista toimintakykyä määritellään makrotasolla? Miten yksilö määrittyy?

Aineisto ja menetelmä

- Aineistona on ampparit.com -uutispalvelusta keväällä 2020 kerättyjä uutisten otsikoita sekä lisäksi materiaalia valtioneuvoston verkkosivulta (yhteensä $n=128$). Uutispalvelun mukaan uutisvirta koostuu yli 300 kotimaisesta lähteestä, jotka kirjoittavat itse uutisensa.
- Uutispalvelun mukaan sivujen aineistoa voi käyttää yksityiseen käyttöön.
 - Yksityinen aineistokokoelma, jonka pohjalta teen tiedonhakuja verkossa julkaistuista uutisista tutkimusta varten.
- Menetelmä: Laadullinen sisällönanalyysi

Tulokset

- 1) Yhteisö rajoittaa yksilön osallistumista yhteiskunnan toimintaan
- 2) Yhteisö eristää yksilön osallistumasta yhteiskunnan toimintaan
- 3) Yhteisön toimet tuottavat yksilöissä yksinäisyyttä
- 4) Yhteisö kannustaa yksilöitä yhteisöllisyyteen (vaikkakin 1-3)

Yhteisö rajoittaa osallistumista

- Yhteisön vallankäyttö makrotasolla vaikuttaa yksilön sosiaaliseen toimintakykyyn yhteiskunnan jäsenenä.
- Makrotason rajoittaminen perustuu yksinomaan ihmisen ominaisuuden, ei tekojen tai kriminologian piiriin kuuluvien rikollisuuden ilmiöiden takia.
- Makrotason sanktiomekanismit ovat viranomaisilla.
 - Moraalinen paheksunta.

Uhka on sosiaalisen toimintakyvyn mikrotasolla

MTV Uutiset 13.4.2020

"Yli 70-vuotiaiden ei pidä tulla apteekkiin"

Ongelma ->

Yli 70-vuotiaat ravaavat edelleen apteekkeissa – Apteekkariliitto: "Yli 70-vuotiaiden ei pidä tulla apteekkiin"

Ratkaisu:
Apteekkariliiton kielto

Ongelman syy ->

Hallituksen toimet ja viranomaisten antamat ohjeet eivät ole pidätelleet yli 70-vuotiaita asioimasta apteekkeissa.

Tehottomia toimia ja ohjeita

Hallituksen toimet ja viranomaisten ohjeet eivät nauti 70 vuotta täyttäneiden kansalaisten luottamusta

Kaleva 24.3.2020

”Yli 70-vuotiaiden ei pidä tulla apteekkiin”

- Yli 70-vuotiaat ovat riittävän toimintakykyisiä käymään toistuvasti apteekeissa.
- ”Pystyttekö hoitamaan asioitanne itsenäisesti kuten käymään apteekissa?”
- ”ravaavat edelleen” - toimittajan moraalinen paheksunta. Millainen moraalinen ongelma yli 70-vuotiaan arjessa on vierailla apteekissa?

”Yli 70-vuotiaat eivät voi tavata läheisiään”

Mikseivät voi tavata?

- Fyysinen toimintakyky - ei
- Psyykinen toimintakyky - ei
- Kokemuksellinen toimintakyky (Tiihonen 2014) - ei
- Sosiaalisen toimintakyvyn mikrotaso - ei (este ei ole vuorovaikutustaitoihin liittyvä)
- Sosiaalisen toimintakyvyn makrotaso - kyllä
- Este on sosiaalinen, yhteisöstä kumpuava. (vrt. asiaan ei kiinnitetä huomiota)

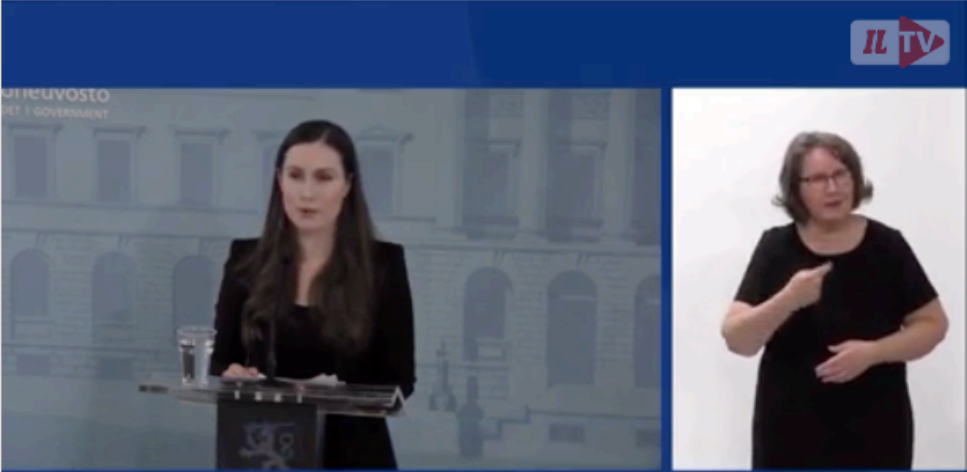
Iltaalehti 31.3.2020

ILTALEHTI

Yli 70-vuotiaat eivät voi tavata läheisiään, vappu ja häät peruttu: tällainen suomalaisten keväästä tulee

🕒 31.03.2020 klo 12:47

Koronarajoitukset jatkuvat pitkälle toukokuuhun. Kevät on nyt erilainen mitä moni suunnitteli.

Hallitus kertoi eilen, että se jatkaa koronarajoituksia kuukaudella. VALTIONEUVOSTO

”Yli 70-vuotiaat eivät voi tavata läheisiään”

- Makrotason este, joka konkretisoituu mikrotasolla (läheisen tapaaminen)

Yhteisön vallankäyttö kohdistuu yksilön sosiaalisen toimintakyvyn mikro- ja makrotasoon

Makrotaso: osallistuminen yhteiskuntaan osin kielletään

- ”Yli 70-vuotiaiden ei pidä tulla apteekkiin”

Mikrotaso: vuorovaikutus tehdään mahdottomaksi

- ”Yli 70-vuotiaat eivät voi tavata läheisiään”

Apteekkariliiton valta asiakkaisiin

- ei pidä => deonttinen välttämättömyys (vrt. mahdottomuus)

Yhteisön päättäjien valta yksilöön on totaalista

- ei voi => deonttinen modaaliverbi (se on mahdotonta)

Lingvistinen muotoilu vallasta yhteiskunnassa

Yksilön eristäminen yhteisöstä

- Ihmisten ”sosiaalisten kontaktien määrä ja laajuus” pyritään pitämään mahdollisimman pieninä, esimerkiksi asettamalla liikkumisrajoituksia kaiken ikäisille.
- Sosiaalisten verkostojen jäädyttäminen tai verkkovälitteiseksi muuttuminen näyttää eristävän yksilön kotiinsa tuottaen uudenlaista yksinäisyyttä.
- Kolmas sektori välittävänä toimijana?

Kotillesi RUOKA KÄSITYÖ KOTI JOULU IHMISET JA ILMIÖT TERVEYS JUHLAT BLOGIT KILPAILUT LEHDET KAUPPA TILAAJILLE

ILMIÖT

Koronavirus aiheuttaa yksinäisyyttä – vanhuksia auttava Sari Nurmo sujauttaa kauppakassiin kirjeen

Eristyksissä elävät seniorit kaipaavat nyt kauppa- ja asiointiapua. Sari Nurmo vierailee päivittäin aina yhdellä auttamiskeikalla. Kohtaaminen ovensuulla voi olla ikäihmiselle päivän odotettu hetki. Sarin vapaaehtoistyö saa välillä liikuttumaan.

Ovikello soi. 85-vuotias **Hulda** avaa oven ja ottaa HelsinkiMission vapaaehtoisen **Sari Nurmon**, 44, antaman kauppakassin vastaan hymy huulilla. Vaihdetaan kuulumisia, ja Hulda kyselee Sarin koiranpennun Brunon puuhista.

”Juttelemme usein kukista ja eläimistä”, Sari ja Hulda kertovat.

”Pidämme niistä molemmat.”

Yksilö on vanhus, seniori ja ikäihminen

Kotillesi 4.4.2020

Yhteisön edustajat kannustavat yhteisöllisyyteen

- Tilanteessa, jossa
 - (1) yhteisö rajoittaa yksilön osallistumista yhteiskunnan toimintaan
 - (2) yhteisö eristää yksilön osallistumasta yhteiskunnan toimintaan ja
 - (3) yhteisön toimet tuottavat yksinäisyyttä
- yhteisö kannustaa yksilöitä yhteisöllisyyteen

Pääministeri Sanna Marin (sd.) esitteli kriisinkestävyyttä lujittavan Suomi toimii -kampanjan. Presidentti Sauli Niinistö osallistui tiedotustilaisuuteen videoyhteydellä. (Kuva: Jussi Nukari)

“Pieniä ja suuria tekoja tarvitaan näinä vaikeina aikoina” – Pääministeri Marin ja presidentti Niinistö kannustavat suomalaisia yhteisöllisyyteen koronakriisissä

Suuntaviivoja eteenpäin

- Yhteisön makrotason toimet koskevat sosiaalisen toimintakyvyn mikrotasoa, koska yhteisöä uhkaava koronavirus toimii mikrotasolla.
- Miten yksilön makrotason sosiaalista toimintakykyä voisi tutkia *in action*, jotta se ei redusoidu mikrotason sosiaaliseksi toimintakyvyksi?
- Mikro- ja makrotason sosiaalisen toimintakyvyn tutkiminen yhdessä monimetodinen haaste?
- Ilmiöiden eroavuus
 - Mikrotaso (yksilö-yksilö): sosiaalinen vuorovaikutus kenttänä
 - Makrotaso (yksilö-yhteisö): uutisointi kenttänä

Kirjallisuutta

- Heikkinen, R.-L. (1987) Sosiaalinen toimintakyky I. Gerontologia 2, 32-43.
- Heikkinen, R.-L. (1990) Sosiaalinen toimintakyky. Teoksessa E Heikkinen, R-L Heikkinen, M Kauppinen, P Laukkanen, I Ruoppila & T Suutama (toim.) Iäkkäiden henkilöiden toimintakyky. Ikivihreät-projekti, Osa I, 45-66. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Pohjolainen, P. (1990) Toimintakyky ja vanheneminen. Teoksessa A Hervonen & P Pohjolainen (toim.) Gerontologian ja geriatrian perusteet, 191-202. Tampere: Lääketieteellinen oppimateriaalikustantamo.
- Rissanen, L. (1999) Vanhenevien ihmisten kotona selviytyminen. Yli 65-vuotiaiden terveys, toimintakyky ja sosiaali- ja terveystalveluiden koettu tarve. Acta Universitatis Ouluensis. Oulun yliopisto.
- Seppänen, M., Simonen, M. & Valve, R. (2009) Ikääntyneiden sosiaalisen toimintakyvyn arviointi. Kuvaus kehittämissprosessista ja arviointimallista. Lahti: Helsingin yliopisto, koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia.
- Simonen, M. (2007) Sosiaalisen toimintakyvyn arvioinnin menetelmät. Teoksessa Pohjolainen P, Sarvimäki A & Syren I (toim.) Toimintakykyä ja sosiaalista tukea iäkkäiden, omaisten ja työntekijöiden arjessa: Esityksiä VI Gerontologian päivillä 4.-5.5.2007, 18-21. Helsinki: Ikäinstituutti.
- Simonen, M. (2009) Sosiaalinen toimintakyky. Teoksessa P Pohjolainen & S Heimonen (toim.) Toimintakyvyn laaja-alainen arviointi ja tukeminen. Oraita 1/2009, 64-73. Helsinki: Ikäinstituutti.
- Simonen, M. (2010) Sosiaalisen toimintakyvyn arviointitilanne tutkimushaastattelussa. Gerontologia 24, 187-202.
- Simonen, M. (2017a) A Conversation Analysis of Social Interaction in the Functional Capacity Interview. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Simonen, M. (2017b) Toimintakyvyn arviointi haastattelussa vuorovaikutuksen rakenteena. Gerontologia 31, 303-307.
- Simonen, M. & Heimonen, S. (2014) Haastattelutilanne sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Näkökulmia aktuaalisen toimintakyvyn arviointiin. Ajatuksia toimintakyvyn arviointiin ja tukemiseen. Pohjolainen, P. (toim.). Helsinki: Ikäinstituutti, 53-75 (Oraita; no. 1/2014).
- Tiihonen, A. (2014) Kokemuksellinen toimintakyky ja ikäihmisten voimaannuttaminen. Ajatuksia toimintakyvyn arviointiin ja tukemiseen. Pohjolainen, P. (toim.) Helsinki: Ikäinstituutti, 80-94 (Oraita; no. 1/2014).
- Tiikkainen, P. (2013) Sosiaalinen toimintakyky. Teoksessa E Heikkinen, J Jyrkämä & T Rantanen (toim.) Gerontologia, 3. uudistettu painos, 284-290. Helsinki: Duodecim.
- Viikkumaa, I. (1998) Sosiaalisen taidon metsästy. Lähtökohtia sosiaalisen kyvykkyyden ymmärtämiseen. Teoksessa A Lahikainen & A-M Pirttilä-Backman (toim.) Sosiaalinen vuorovaikutus. Rauni Myllyniemen juhlaKirja, 222-232. Helsinki: Otava.